

Dromen zijn géén bedrog

Anselm Grün

Inleiding

(9) In psychologische studies worden dromen beschreven en ontleed, in dienst van de therapie. De geestelijke dimensie komt nauwelijks tot zijn recht. In dit boekje willen wij de geestelijke betekenis van dromen behandelen. Het gaat om een spiritualiteit die de mens beschouwt in al zijn facetten. Reeds bij de eerste monniken vinden we zo'n totaal spiritualiteit. Wij willen daarmee verder gaan.

Vooraf drie terreinen moeten op de geestelijke weg onze aandacht krijgen, omdat God ons daarop tegemoet komt en tot ons spreekt: onze gedachten en gevoelens; ons lichaam; en onze dromen.

God spreekt tot ons door zijn woord dat door de Heilige Schrift wordt overgeleverd. Maar ook spreekt hij vooral door onszelf. En juist aan die drie terreinen moeten wij aandacht schenken om Gods woord voor ons persoonlijk te vernemen.

Er is geen echte ontmoeting met God zonder een eerlijke ontmoeting met onszelf. Waar wij ons zelf ontmoeten, daar ontmoeten wij reeds God. En omgekeerd: zodra wij God meer nabij komen, komen wij ook dichterbij onszelf.

(10) In ons geestelijk leven – zoals in ons gebed – zijn wij vaak zelf actief. Als wij eens rusten en zwijgen, verwachten we dat God nu eindelijk eens iets zegt. Dit is een manier waarop we God in ons schema dwingen. De droom is nu een plaats waar onze eigen activiteit uitgeschakeld of sterk verminderd is. Daar hebben we het heft niet meer in handen. En zo kan God gemakkelijker in ons leven binnen dringen.

Wij westerlingen brengen de droom in verband met onze vroegere ervaringen. Maar in feite hebben we helemaal geen sluitende verklaring waarom nu juist deze droom opkomt. Het is daarom gerechtvaardigd met de mensen uit vroegere eeuwen te geloven dat God ons de dromen toezendt en ons daarmee iets wil zeggen.

(11) De vraag naar dromen op de geestelijke weg is ook een vraag naar de werkelijkheid in het algemeen. Wat is de werkelijkheid? De materie die wij kunnen grijpen?

De metafysica zegt ons dat God de eigenlijke werkelijkheid is en dat wij alleen maar werkelijk zijn in zoverre wij deelhebben aan Gods bestaan.

Wij ontdekken dat wij daar nauwelijks naar leven. In ons concreet begrip van de werkelijkheid is doorgaans dat werkelijk, wat wijzelf doen. Wij staan in het middelpunt van onze werkelijkheid. Wij werken, wij eten, wij denken, wij voelen, wij plannen, wij geven alles vorm. God heeft een plaats in de marge. Wij geven ook vorm aan ons geestelijk leven, wij geven vorm aan ons bidden.....ook daar zijn wij de regisseurs. In feite is dit een zeer goddeloze werkelijkheid.

(12) Hier tegenover toont de droom ons een andere geestelijke werkelijkheid. Nemen we de metafysica serieus, dan is God de ware werkelijkheid en zijn wij alleen maar werkelijk doordat we aan hem deelhebben. God staat dichterbij ons dan wijzelf vaak staan, zegt Augustinus. Wij zijn van onszelf vervreemd. In dromen dringt de geestelijke werkelijkheid ons leven binnen.

In de droom kan God doorbreken en aan het woord komen. In de droom komen beelden naar boven die schijnbaar niets met onze bewuste werkelijkheid van doen hebben, maar die juist het wezen van deze werkelijkheid onthullen. Ze tonen ons de wereld en ons leven vanuit een heel ander perspectief.

Dromen hebben evenwel meer dan één betekenis. Wij moeten dromen steeds opnieuw confronteren met de realiteit van ons leven en met Gods woord in de bijbel. Deze controle is doorslaggevend om te weten of wij ons

in dromen door God laten aanspreken of ze voor onszelf gebruiken. Als men geen standpunt heeft aan de hand waarvan men de innerlijke wereld kan beoordelen, kan men erin verzinken en een eigen kunstmatige wereld opbouwen.

God spreekt tot ons: in onze gedachten en gevoelens, ons lichaam, onze dromen; in zijn woord dat de bijbel ons overlevert; en in de mensen die wij ontmoeten. En in het monastieke leven houdt men er rekening mee dat God tot ons spreekt door de overste of de geestelijke vader. Daarom is gehoorzaamheid belangrijk als men zich met zijn dromen wil gaan bezighouden. Zo niet, dan loopt men het gevaar dat men geen afstand meer kan nemen van zijn dromen maar er in het onbewuste door overspoeld wordt. Maar als men alle geestelijke wegen volgt zoals de traditie die ontwikkeld heeft (: vasten, bidden, handenarbeid, gehoorzaamheid, schriftlezing, meditatie, enz.), dan kan men zich ook gerust met dromen inlaten. Het oplettend gadeslaan van de dromen behoort evenzeer tot de geestelijke instrumenten die Benedictus opsomt.

Dit boekje wil helpen om opnieuw de geestelijke betekenis van dromen op onze weg met God te ontdekken en in de dromen een innerlijke begeleider te zien die nauwkeurig aangeeft hoe het met ons gesteld is en welke stappen goed voor ons zijn.

Hoofdstuk 1 De droom in de bijbel

(17) Zowel het oude als het nieuwe testament maken steeds weer melding van dromen. In dit hoofdstuk worden ze bondig aangestipt, niet om ze te verklaren maar om de werking ervan aan te duiden.

Gen.28:10-22 verhaalt de droom van Jacob. *Hij is op de vlucht voor zijn broer Esau. In zijn droom ziet hij engelen langs een ladder opstijgen en neerdalen.* De droom biedt een nieuw licht op de situatie van Jacob. Naar buiten was deze hopeloos. Hij is op de vlucht en heeft angst voor zijn broer en zijn leven. De droom toont hem dat God bij hem is en hem zegent. De uitwerking is therapeutisch: Jacob kan zonder angst in het keven staan en vol vertrouwen zijn weg vervolgen omdat Hij weet heeft van Gods nabijheid om hen heen. Dat laatste is het wezenlijke achter de gewone werkelijkheid.

(18) Om dat te beseffen heeft hij een droom nodig. Door nadenken of bidden alleen zou hij dat niet kunnen inzien. Hij zou dan blijven steken in bekende overtuigingen. Om iets nieuws te ontdekken heeft hij een Godsontmoeting in de droom nodig.

In de dromen van Jozef ziet hij wie hij werkelijk is. Als jongste zoon is hij niet in tel. De droom *waarin de schoven van zijn broers voor de zijne buigen*, toont hem zijn roeping en zijn grootheid.

Voor Jozef is de droom een begeleider op al zijn wegen, ook in de gevangenschap. Hij weet dat deze niet de ware werkelijkheid is, maar dat God door al die omwegen vervult wat hij in de droom al beloofd heeft.

(19) De medegevangenen van Jozef zijn somber doordat ze hun dromen niet kunnen verklaren. Jozef zegt: "alleen God kan uitleg geven" (Gen. 40:8). Wij hebben het gebed nodig om inzicht in de droom te krijgen. Dromen maken wijs, richten mijn blik boven de dagelijkse gebeurtenissen uit en laten mij de toekomst zien. Die is niet eenvoudigweg vastgelegd. De blik op de toekomst heeft alleen zin als ik mij erop in stel en op een passende manier op reageer.

Dromen hebben in de Jozefverhalen de functie om ons met de waarheid van ons leven te confronteren en dagen ons uit onze houding tegenover die waarheid te bepalen en er juist op te reageren.

(20) God verschijnt in de bijbel ook in visioenen. Ze zijn geen inbeelding maar gebeurtenissen die ons, net als dromen, overkomen. Net als in een visioen kan God ons in de droom ontmoeten. Daar kan plotseling de sluier van onze ogen worden genomen en hebben wij een helder inzicht. Plotseling zien we wat het geheim van onze leven is, wat het geheim van God voor ons is.

(21) Tot Samuël spreekt God in het midden van de nacht (1 Sam. 3:9). Ook tot ons wil God 's nachts spreken. Als wij het heft uit handen geven, kan Hij veel gemakkelijker tot ons spreken. Maar van onze kant is eerbied en innerlijke waakzaamheid nodig om Gods woord in de nacht te vernemen.

(22) Kort voor zijn dood ervaart Saul dat God niet meer tot hem spreekt. 1 Sam. 28: 15: ....Hij antwoordt mij niet meer, noch door de profeten, noch door dromen....". Saul kan zich niet meer oriënteren doordat de dromen van hem geweken zijn.

Dromen kan men niet afdwingen. Ze zijn een geschenk van God. Als God in onze dromen verstomt, verliezen wij ons oriëntatiepunt. De droom is één van de diepere wortels (dieper dan onze ratio) die ons dragen, die ons innerlijke zekerheid geeft over wat goed voor ons is.

Volgens deze bijbelteksten is het luisteren naar dromen geen bijgeloof maar een vorm van godsvrucht. En wij zijn blij als God ons in de dromen altijd opnieuw zegt welke stappen nu door ons gezet moeten worden. De droombeelden geven ons de richting aan die we zelf moeten volgen.

(23) In het nieuwe testament is de droom voor Mattheüs het medium van Gods spreken. Door een engel geeft God in de droom (onder meer aan Jozef, de man van Maria) goddelijk onderricht. Door de droom ziet hij het geheim van Maria en wordt hem een concrete route voor hun reis gewezen.

(24) Pilatus luistert niet naar de droom van zijn vrouw die de waarheid over Jezus onthult. Via een droom kunnen wij inzicht krijgen in het wezen van een mens. In Handelingen spelen dromen een rol van leiding bieden aan de eerste christenen. Heidenen worden via verschillende dromen (o.m. van Petrus en Paulus) betrokken bij de kerk. De droom beslist over het verloop van de zending .

(26) Zo maakt de bijbel duidelijk dat de droom onze bewust blik corrigeert en vervolledigt en nieuwe horizonten opent. Dat de droom een plaats is van direct ontmoeting met God. Een middel waarlangs God concrete leiding geeft. En ingrijpt in de geschiedenis en deze leidt volgens zijn raadsbesluit.

In de heldere aanwijzingen van dromen ligt iets bevrijdends en ondubbelzinnigs. Als God in een droom een bevel geeft, dan blijft ons niets anders over dan te gehoorzamen, ook wanneer wij de zin van de aanwijzing niet inzien. De droom is geen gedachtespel maar gaat ons onvoorwaardelijk aan. Hij heeft effecten op ons doen, hij verwerkelijk maakt zich in concrete daden in deze wereld, ja, hij bepaalt zelfs belangrijke historische beslissingen en ontwikkelingen. Hij brengt een gebeurtenis op gang die voor alle mensen verrijkende gevolgen heeft.

Hoofdstuk 2 De droom in de geestelijke traditie

In dit hoofdstuk worden droomverhalen en positieve uitspraken over dromen aangehaald van uiteenlopende kerkvaders en kerkleiders uit de vroege kerk, t.w. (29) Tertulianus, Polycarpus, Perpetua en Felicitas, Gregorius van Nazianze, Bisschop Synesius van Cyrene, Artemidoros van Daldis en (31-36) Evagrius van Pontus.

(35) De contemplatieve weg wordt door Evagrius van Pontus aanbevolen omdat wij alleen zó tot het doel kunnen komen dat Christus ons beloofd heeft. Deze weg omvat zelfobservatie, zwijgen, bidden, vasten, strijd tegen de zonde, maar ook onderzoek van dromen. Bidden zonder verstrooidheden brengt ons tot diepe wijsheid en liefde. Wij bereiken dit doel niet alleen door naar onze verstrooidheden te kijken en deze te bestrijden. De beelden in ons innerlijk moeten omgevormd worden. Dat vereist juist een eerlijk omgaan met onze dromen, in samenhang met het onderzoeken van onze gedachten. Wij kunnen stil in God worden als God ons onderbewustzijn en bewustzijn gezuiverd en genezen heeft. Via dromen gebeurt dat.

(38) Deze blik op de geschiedenis van de spiritualiteit maakt duidelijk dat ook dromen betrokken kunnen worden op de geestelijke weg. God maakt zijn wil bekend via de droom. De droom was een plaats van de

intense Godservaring. In de droom voelen wij ons gedragen door Gods nabijheid. In de droom werk God genezend op ons in. En de droom is de plaats van de eerlijke zelfconfrontatie en zelfkennis.

Hoofdstuk 3 Psychologische en geestelijke droomverklaring

(43) Als wij de uitspraken van de bijbel en de ervaringen van de traditie nu op onszelf willen betrekken, is het goed om deze eerst met de inzichten van de moderne psychologie te confronteren. Het is zeker niet de bedoeling om de dromen *alleen maar* psychologisch te verklaren. De resultaten van de psychologie zijn om in het achterhoofd te houden. Het lezen van psychologieboeken over dromen is een goed hulpmiddel om feeling te krijgen voor de wereld van de symbolen en beelden. Wij moeten eerst die taal leren waarin God tot ons wil spreken. Maar de beslissende opgave is altijd weer het stellen van de vraag: "Wat wil God mij in de taal van de droom wel zeggen?" Ik moet met God over de dromen spreken, voor Hem heel persoonlijk over de beelden mediteren en zo vermoeden wat God van mij wil.

Droomverklaring is Gods zaak, zo zegt Jozef tot Farao. Als ik mijn dromen in mijn gebed betrek, dan kan ik inzien hoe God mij en mijn situatie inschat, waarop ik moet letten en welke stappen ik moet zetten.

(43-45) De psychologie van Jung. Op het 'objectniveau' zeggen dromen iets over de buitenwereld, de mensen en situaties waar ik mee omga. Een droom kan me zeggen dat een ladder defect is of een zakenpartner niet te vertrouwen. Op het 'subjectniveau' heeft de droom een functie van compensatie, dat wil zeggen: hij vervolledigt mijn bewuste kijk op de dingen. Grondregel: eerst een droom bevragen op objectniveau, daarna op subjectniveau.

(46-57) Bespreking van een aantal concrete symbolen: zie appendix.

(57) Voor ons gelovigen is de taal van dromen *niet alleen* de taal van ons onbewuste, maar Gods 'vergeten' taal. Wij willen luisteren naar wat God ons in de taal van de dromen wil meedelen en wellicht alleen in deze taal kan meedelen. Want de woorden die Hij overdag zegt horen wij vaak niet of buigen wij om naar onze wensen, waarbij we het onaangename aan ons voorbij laten gaan. In de droom onthult God ons de waarheid over onszelf zonder dat wij iets daartegen kunnen ondernemen.

In de droom heeft ons ik het heft niet meer in handen; een andere instantie dient zich aan. De psychologie noemt die 'het zelf'. Wij kunnen ook zeggend dat God daarin aan het woord komt. Ook de psycholoog kan in zijn praktijk iets van Gods werken in het dromen ervaren: "In de consultatiepraktijk wordt men steeds weer getuige van de dankbaarheid voor het feit dat er een hogere instantie in ons woont – de complexe psychologie noemt die 'het zelf'- die onze levensweg meebeleeft, duidelijker dan wij zelf zouden kunnen doen; die meewerkt aan zijn welslagen en door middel van de droom steeds weer meldt waar wij ons op de levensweg bevinden, wat ons bedreigt, wat wij nodig hebben en waarheen wij moeten sturen. Door dat doorleefde vertrouwen in het weten van het 'zelf', door het ervaren van nieuwe krachten, verwerft de mens een tot nu toe ongekende rust. Deze mens weet dat in allerlei lastig omstandigheden de ziel hem de gelijkenis van haar droom zendt....hij leeft in de zekerheid dat de weg die naar huis leidt, altijd open ligt. Soms lijkt het ons, als wij aangegrepen zijn door de diepe zin van een grote droom, alsof wij ons reeds in dit grote tehuis bevinden, waarvan de heer zich ook van de dromen bedient, opdat wij steeds bij hem blijven."

(58) Gezien vanuit de praktijk van de geestelijke begeleiding zouden we onszelf en de mensen die bij ons komen voor een biechtgesprek of retraitsdagen, geen plezier doen indien we de taal van God in de dromen over het hoofd zouden zien. We zouden belangrijke terreinen van het leven uitsluiten van de verandering en de genezing door God. En het zou ons geestelijk leven aan levendigheid en echtheid, aan kracht en aan waarheid, aan vrijheid en wijsheid, aan goedheid en liefde, aan uitstraling en aantrekkingskracht ontbreken. Alle geestelijke wegen die de schaduw namelijk uitsluiten, leiden steeds tot een gevaarlijke spanning.

Al te gemakkelijk wordt de mensen dan verscheurd tussen zijn goede wil en zin streven om God te beminnen en Hem te gehoorzamen enerzijds, en zijn schaduw die zich uit in zijn verbondenheid met de aarde, in zijn behoeften en driften anderzijds. Dan ontstaan de religieuze en kerkelijke neurosen. Jammer genoeg heeft de kerk zich er in het verleden aan schuldig gemaakt dat ze veel mensen in een dergelijke ondraaglijke spanning heeft gebracht. Het is daarom een gebod voor deze tijd om uit de rijke geestelijke traditie van de kerk te putten en opnieuw die totaal-spiritualiteit te ontwikkelen die alle grote christelijke scholen kenmerkt. Een totaal-spiritualiteit kan het zich niet veroorloven het lichaam buiten beschouwing te laten en de dromen te verwaarlozen. Alleen als de hele mens in ogenschouw wordt genomen, kan hij ook als volledig mens gezond worden.

Hoofdstuk 4 Hoe moet men geestelijk omgaan met dromen?

(63) Het gaat niet om dwepen met onze dromen. Onze dromen zijn één van de plaatsen – naast vele andere- waarlangs we God kunnen ontmoeten. Wij moeten acht slaan op onze dromen zoals we letten op onze gevoelens, onze gedachten, ons lichaam. Het bezig zijn met dromen moeten we zien in het kader van onze hele geestelijke weg. Dat komt niet voort uit psychologische nieuwsgierigheid, maar uit het geestelijke verlangen om alle terreinen van ons leven voor God te openen. Het is geen verpsychologisering van ons geestelijke leven, maar een doortrekken van ons geestelijke leven tot in het onbewuste.

(64) De hulp van een deskundige in dromen doet goed, maar is niet vereist. Ieder mens voelt uit zichzelf heel goed aan wat voor betekenis zijn dromen zouden kunnen hebben. Morton Kelsey, een Amerikaanse geestelijke en psycholoog, schreef: "nooit maakte ik mee dat iemand door zijn droom misleid werd, zolang hij de droom niet letterlijk nam maar symbolisch zag".

In het geestelijk bezig zijn met dromen gaat het erom dat we steeds meer naar het beeld toegroeien dat God zich van ons gevormd heeft. Het onbewuste is niet alleen het terrein van de psychologie, maar ook het terrein waarop God werkzaam is en waar wij God vaak gemakkelijker kunnen verstaan dan in onze bewuste wereld die door onszelf beheerst wordt.

(65) Als mensen zich hun dromen niet herinneren, ben ik er huiverig voor om hier direct een verdringingsproces te veronderstellen. Misschien heeft men op dit ogenblik de dromen niet nodig, omdat men voldoende bewust leeft, of zich in gebed en stilte al eerlijk met zich zelf confronteert. Er zijn fasen van intensief dromen en perioden waarin wij ons nauwelijks dromen herinneren. In die laatste moet men niet krampachtig naar dromen gaan zoeken. Er is verschil in aanleg tussen mensen en het gaat altijd om de juiste maat.

(66) Voor een evenwichtig omgaan met onze dromen op de geestelijke weg volstaan vier richtlijnen:

1 Schrijf je dromen op

(66) Hulpmiddelen om dromen te onthouden:

- lezen wij iets over dromen, dan onthouden we ze ook gemakkelijker
- we kunnen 's avonds aan God vragen dat hij ons de goede dromen zendt en dat we erop mogen letten wat God ons hierdoor zegt.

De monniken menen dat het gaan slapen zonder te hebben gebeden en het meenemen van ergernis in onze slaap, kwade dromen brengt. Het avond gebed is daarom een stukje hygiëne voor de ziel, het gereed maken van onze ziel voor de dromen die God ons wil zenden.

2 De dromen ernstig nemen en er een gesprek mee aangaan

(67) Om te beginnen invoelen in de beelden. Daarna erbij stil staan welke associaties ze bij ons oproepen. Dan

kan dit sprekend met de droom tot een gebed - gesprek met God - worden.

Ik spreek dan met God over mijn dromen. God zou mij dan kunnen zeggen wat zij betekenen, waarop de dromen mij opmerzaam willen maken. Het gesprek met God over mijn dromen toont dat ik mijn droom niet met vrijblijvende nieuwsgierigheid aanpak, maar in gehoorzaamheid aan God. Ik ben bereid mij door God te laten onthullen wat er onder de oppervlakte van een succesvol leven rommelt en gist en wat bij mij niet zo in aanzien staat. In het gebed maak ik mij bereid, gehoorzaam te reageren op wat God me in de droom onthuld heeft. Wat God van mij wil kan ik alleen in het gesprek met God leren inzien. Maar dat gesprek moet niet alleen de bewuste ervaringen in overweging nemen, maar ook de dromen die het onbewuste blootleggen en me naar die plaats in mij brengen waar ik contact krijg met God.

3 Verder over de droom mediteren of deze uitbeelden

(68) Verder mediteren betekent: nogmaals in het beeld binnendringen, daarbij op onze gevoelens letten en dan de situatie in onze verbeelding uitwerken (Jung: Actieve Imaginatie). Wij 'schilderen' het droombeeld verder uit en leiden het in nieuwe richting en ondergaan de ervaringen zo volledig mogelijk.

Een droom over een *achtervolging* verder overwegen betekent b.v. zich in die situatie verplaatsen en dan proberen zich in de fantasie om te draaien, de achtervolger aan te kijken te hem liefdevol te begroeten. Ofwel ik kan een droom over een barokzaal in mijn huis verder overwegen doordat ik die van alle kanten aanschouw, me erin inleef een van de schoonheid en de vrijheid geniet.

Sommigen denken misschien: wat voor nut heeft dat? Dat verandert mijn leven toch niet? De droom geeft mij geen concrete aanwijzingen voor mijn handelen aan en zegt me niet wel voornemen ik moet maken. Maar doordat ik er verder over mediteer, kan zijn genezende werking in mij toenemen. En door die overweging kom ik in contact met mijn waarheid, met de vele kanten van mijn wezen, die ik anders niet zou zien. Juist het overwegen van mijn droombeelden laat mij eerder de waarheid van mijn leven kennen dan een geleerde analyse.

Ook concreter uitbeelden kan worden gedaan. Plaats jezelf in de rol van verschillende droompersonages of -elementen op verschillende stoelen en laat deze met elkaar spreken. Of schrijf dialogen uit vanuit het gezichtspunt van verschillende droomelementen (methode van Gestalttherapie van Perls). De gedachte hierbij is dat deze verschillende facetten van onze persoonlijkheid representeren. Het doel is om de afzonderlijke fragmenten met elkaar in overeenstemming te brengen zodat ze onze innerlijke groei bevorderen in plaats van belemmeren.

(70) Als je in je eentje werkt gaat dat lastiger, maar kun je wel afzonderlijke elementen verder uitwerken. Vertel de droom in de tegenwoordige tijd. Laat personen of dingen uit de droom spreken, b.v. ons huis of onze auto: .... "Wat betekent het, dat je stil blijft staan".

In zo'n innerlijk gesprek komen wij bij veel verdrongen en afgesplitste elementen van onze persoonlijkheid die allemaal geïntegreerd willen worden zodat wij het leven in overvloed kunnen bezitten dat Jezus ons wil schenken.

Wij belemmeren dat leven in overvloed als wij Christus alleen het vrome topje van onze ziel voorhouden. Wij moeten alles wat in ons opduikt in zijn licht houden, zodat Hij het kan omvormen en tot leven kan wekken.

4 Onze dromen met iemand bespreken

Ze bewust voorleggen aan de geestelijk begeleider of de geestelijke vriend, in een biecht- of pastoraal gesprek. Juist tijdens persoonlijke retraites is het raadzaam dit te doen. In het gesprek vullen de verteller van de droom en de toehoorder elkaar aan en samen komen ze op ideeën die voor elk van hen verborgen zouden zijn gebleven. De toehoorder werkt als een spiegel waarin de verteller zichzelf méér objectief kan leren kennen dan door zelfreflectie.

Zo droomde een kloosterzuster bij het begin van haar retraite *dat zij bij haar dokter was. Deze onderzocht haar en stelde vast dat zij overal gezond was, enkel met haar hart was iets niet in orde*. De droom was haar

onmiddellijk duidelijk. In haar relatie met Christus haperde iets. Het werd haar opgave om tijdens de retraite opnieuw tot een persoonlijke relatie met Christus te komen. Beelden typeren het wezen van onze situatie vaak beter dan onze moeizame pogingen om onze situatie te analyseren.

(72) Ik heb meermalen ervaren dat de droom bij een persoonlijke retraite aan veel mensen laat zien wat hun taak is. De dromen helpen velen ook bij de oplossing van belangrijke vragen.

Het is ook nodig de dromen niet als laatste criterium te zien, maar ze aan de hand van de onderscheiding der geesten te controleren en te beoordelen, ze te confronteren met het woord van de Schrift en met de dagelijkse werkelijkheid.

Schrift: Ter verdere overweging geef ik wel een bijbeltekst mee, maar niet een droom. De droom kan een aanvulling zijn of een horizon waartegen ik met een bijbeltekst bezig ben.

Dagelijks leven: voor Benedictus is de arbeid een test voor het gebed. Zo is ook de dagelijkse realiteit een test om te weten of het omgaan met de dromen echt en goed is. Als ik aanvoel dat er iets niet klopt in de manier waarop iemand met zijn droomwereld leeft, dan ga ik niet dieper op dromen in maar confronteer de ander met (andere elementen uit) de geloofstraditie. Omgekeerd echter, als ik het gevoel heb dat iemand zich achter zijn vroomheid verschuilt, en achter mooie geloofswaarden verschanst, vraag ik doelbewust naar dromen. Want in de dromen geeft hij zich bloot, ook al zou hij dat niet willen. Daar gaat de deur open waardoor ik in zijn hart kan kijken. Pas wanneer ik in zijn hart kom, is vruchtbare geestelijke begeleiding mogelijk. Het gaat dan werkelijk om hem, om zijn persoon, verwondingen en verlangens. En niet meer om stichtelijke gedachten waarover we een week vrijblijvend zouden kunnen praten.

(74) Voor velen gaat het er in de retraite om op de mystieke weg steeds meer één met God te worden, steeds meer bevrijd van zichzelf, om in God tot rust te komen. Op deze contemplatieve weg zijn er etappes waar de dromen zwijgen. En er zijn trajecten waar ze zich steeds opnieuw aandienen en belangrijke boodschappen doorgeven.

Het gaat steeds om God, niet om de methoden. Het gaat om vrij worden van onszelf om toegankelijk te worden voor de goedheid van Gods Geest, voor zijn goedheid en menslievendheid, een plaats te zijn van Gods aanwezigheid in deze wereld, door God in gebruik genomen en tegelijk tempel van God die ons innerlijkste centrum is.

(75) Vier richtlijnen voor de geestelijk begeleider, voor het omgaan met dromen van wie zich op hun spirituele weg aan hem toevertrouwen:

1^e: aanvoelingsvermogen ontwikkelen, om op het gepaste ogenblik op dromen in te gaan en de bijdrage van dromen aan het geestelijke leven te kunnen wegen (voegen ze toe of leiden ze af?).

2^e: luisteren, vragen, de ander zo goed mogelijk zelf de zin van zijn droom te laten ontdekken.

Als: wat denk je bij...; wat valt je in...; welke gevoelens in en na afloop van de droom...; welk thema in de droom aanwezig...; verband met waakleven....? Afzonderlijke beelden aftasten...: associaties erbij? Eventueel uitbeeldingen begeleiden.

3^e: enerzijds de moed nodig om zelf iets over de droom van de ander te zeggen; anderzijds de ander niet overbelasten met onze inzichten. Dosering is van belang.

Op zo'n manier over de droom spreken dat de ander zich vrijer en minder beperkt voelt, dat er iets in hem gaat opleven en een bron begint te borrelen.

4^e: rond de droom een concreet geestelijk programma opzetten. Thema van de droom helpen oppakken in andere settingen; bijbeltekst om te bemediteren tegen de achtergrond van de droom; droomgevoelens in het lichaam integreren door een geestelijke oefening; enz.

Besluit

(81) Ons geestelijk leven wordt zeker rijker als we het belangrijke terrein van de nacht en de droom in onze geestelijke weg integreren. Doen we dit niet, dan zetten we vele uren van ons leven buitenspel. Wij staan altijd voor God, wij zijn steeds met Hem en Hij is altijd bij ons, juist ook in de nacht, wanneer wij bij onszelf zijn, en uit de verscheurdheid van het dagelijkse leven terugvallen in de eenheid, wanneer ons hart zich achterover buigt en in het rijk van het onbewuste duikt en God geen muren moet doorbreken om met ons te spreken. Wij zouden God gemakkelijk kunnen verstaan als wij erop vertrouwden dat Hij dáár tot ons spreekt, waar wij niets vrooms kunnen doen en waar zich ook zo weinig vrome dingen schijnen aan te dienen. Als wij de vergeten taal van God in de dromen ontcijferen, dan zal ons geestelijk leven echter en dieper worden. Dan zullen wij met lichaam en ziel één en al oor zijn voor de Geest die ons aanspreekt om ons te genezen. Dan komt alles in ons tot leven. Dan krijgt de rijkdom van de beelden die onze ziel bevruchten, haar plaats in ons geestelijk leven. Om deze innerlijke levendigheid gaat het op onze geestelijke weg, om het leven in volheid dat tot in alle hoeken van ons wezen wil uitstromen, om dan in de wereld uit te stralen.

Appendix: concrete symbolen in trefwoorden

Grün 45-57

Droombeelden staan open voor meerdere verklaringen. We kunnen ze niet naar believen verklaren, maar ze moeten gezien worden in samenhang met de eigen levensgeschiedenis en de innerlijke situatie van dit moment. Het heeft geen zin een lexicon van droomsymbolen te lezen en te denken: een auto betekent altijd het 'ik' een paard altijd mijn vitaliteit, enz. Ik moet zelf de associatie maken die me daarbij te binnen valt.

Auto besturen ~ controle

Heuvel op moeten gaan ~ moeilijke opgaven (spreek met God n.a.v. droom over je krachtbronnen)

Vallen ~ waar heb ik of heeft mijn hart houvast verloren of losgelaten

Achternvolger ~ mijn schaduw, verdrongen kanten; positieve of negatieve eigenschappen die ik niet toelaat

Oorlog en gevangenschap ~ ik vecht met of bestrijd mijzelf, houdt mijzelf gevangen enz.

Rivier waarop we varen of die we oversteken ~ we hebben beslissende stap voorwaarts gezet, nieuw pad in.

Ons huis heeft nieuwe ruimten ~ we hebben ons in onze psyche voor nieuwe ruimten geopend

Onvoldoende gekleed ~ ons levenskleed is armoedig, achter façade leeft een gevoel van zwakheid

Inbrekers in huis ~ deel uit eigen persoon berooft ons van een bezit

Te laat komen ~ aan verleden vastzitten, oude dingen willen meenemen op onze weg

Onze koffer / ons geld vergeten ~ wat ontbreekt op geestelijke pad: gebed, stilte / energie?.

Verkeerde trein in stappen ~

De weg ~ beeld voor onze levensgang [: *kunnen vinden* ~ ... *nauwe doorgang* ~.... *kruispunt* ~ ....]

Wegwijzers, zoals een klein kindje , een engel of een dier ~ psychische inhouden om ons van bewust te maken

Examendromen ~ in ons leven proeven te doorstaan krijgen > mediteren om hoofd te bieden aan test van God

Dieren in dromen ~ zijn vaak meerzinnig. Het is nodig om persoonlijk over het wezen van het dier na te denken; om onszelf daarin beter te leren kennen en om te zien wat nu precies het thema van onze geestelijke weg is.

[*paard, hond, leeuw, tijger, muizen en ratten, vogels, slangen*]

Sterven ~ wijzen ons op een innerlijk sterven waaruit iets nieuws geboren wordt; of dat een relatie wijzigt.

Kinderen ~ blijde boodschap. Iets nieuws is aan het groeien, nieuwe levendigheid breekt door.

Huwelijk ~ vereniging tegenstellingen, mannelijke en vrouwelijke kwaliteiten, plaats waar God woont.

Kerkdromen ~ dromen over kerken tonen ons wat er in onze ziel gebeurt ofwel wat onze opgave is die we tot nu toe over het hoofd hebben gezien.